



SZARVASMARHAFÉLÉK I.

A BÖLÉNYEK

Dr. Kenéz Árpád
Állattenyésztési Teljesítményvizsgáló Kft.

E cikkkel egy hosszabb cikksorozat veszi kezdetét, amelynek első cikkei a fajokat mutatja be (genetikailag legközelebb álló fajpárokat), majd a folytatásban a fajok közötti hibrideket és az azokkal kapcsolatos érdekességeket vesszük górcső alá.

Az elkövetkezendő hat cikkben tárgyalt állatok a

tülkösszarvúak családjának (Bovidae), tulokfélék (Bovini) nemzetségébe tartoznak, melyben összesen 7 nem és 23 faj található. Gazdasági jelentőséggel azonban csak a nagyobb testű fajok bírnak, hiszen húrukért, tejükért, bőrükért vagy éppen erejükért tenyésztik őket évezredek óta. A sort a bölényekkel kezdjük.

AMERIKAI BÖLÉNY (*BISON BISON*)

Előfordulás: Észak-Amerikában a prérin, füves területeken fordult elő kisebb nagyobb csapatokban (4-20 tehén a szaporulatával), a bikák külön élnek. Ez a kép egészen a nagy mézszárlásokig volt így. Manapság már főként csak védett területeken, rezervátumokban vagy háziasított formában, farmokon találjuk meg őket. Fűveket, levelet, bogyókat, kérget esznek.

Megjelenés: Két alfaja létezik. A nagyobb testű, nagy púpú alfaj az erdei bölény (*B. b. athabascae*), a kisebb testű, kis púpú pedig a préri bölény (*B. b. bison*). Az ivari dimorfizmus szembetűnő, a bikák jelentősen nagyobbak a teheneknél. Hatalmas fejük és mellkasuk van, a test hátsó része sokkal „gyengébb”, a szőrzetük a fejen fekete, durva, hátrafelé barnára vált és a mar mögötti részen már egészen rövid. Hideg időszakban a szőrzet megvastagszik. A szarvaik rövidek, kissé kifelé-hátra majd felfelé görbülnek.

Marmagasság: 157-186 cm

Testhossz: 318-380 cm

Súly: 318-900 Kg

Szaporodás: A bikák 3 évesen, a tehenek 2-3 éves korukra válnak ivaréretté. A bikák viszont sok esetben csak 6 éves korukra tudnak utódokat nemzeni, mivel ekkor érik el a viaskodás során azt a testméretet, amivel dominánsak tudnak lenni, és kiharcolhatják a párzási lehetőséget.



1. kép: Kifejlett amerikai bölénybika (Fotó: Tegawi, Pixabay)

A tehenek 285 nap vemhességet követően ellik meg a borjakat. Az ikerelés ritka.

Egyéb: Évente kétszer vándoroltak, de ez mára a civilizáció agresszív terjedése miatt erősen korlátozott. Jó úszók, gyorsan futnak (50-60 Km/óra). Szaglásuk, hallásuk kiváló, de látásuk rossz. Az indiánok élete nagyban függött ezektől a jószágoktól. Az elejtett állatok minden porcikáját felhasználták. A pionírok által megkezdett bölényirtás eredményeképpen kis híján kihalt az amerikai bölény. A 19. század végére alig maradtak egyedek, a genetikai állomány beszűkült, az akkori nemzeti parkok segítségével sikerült megmenteni és később felduzzasztani az állományt.



2. kép: Amerikai bölénytehenek a borjaikkal
(Fotó, David Mark, Pixabay)

EURÓPAI BÖLÉNY (*BISON BONASUS*)

Előfordulás: Az európai bölény az erdős-sztyepp vagy lombhullató erdős területeken fordult elő egykoron főként Közép- és Kelet-Európában. A kutatók szerint három alfaj létezett: síksági erdei bölény (*B. b. bonasus*), kaukázusi vagy síkvidéki-kaukázusi bölény (*B. b. caucasicus*) és a kárpáti bölény (*B. b. hungarorum*). Az amerikai bölényhez hasonlóan a tehenek kisebb-nagyobb csordákba rendeződnek borjaikkal, míg a bikák magányosan vagy kis csapatokban találhatók meg.

Megjelenés: Arányosabb felépítésű, mint amerikai rokona. A mar tájékán a nyakon és a fejen hosszabb, sűrű, durva szőr található, amely az állon szakállt alkot. A színük a sötétbarnától a világos barnáig változhat. Az ivari dimorfizmus nagy a bikák javára.

Marmagasság: 160-195 cm

Testhossz: átlagosan 290 cm

Súly: 300-1000 kg.

Szaporodás: A tehenek kb. 275 nap vemhesség után hozzák világra borjaikat. Rendszerint egyet. Az ikerelés előfordulhat.



3. kép: Európai bölénybika (Fotó: Ridoe, Pixabay)

Egyéb: Az utolsó vadon élő magyar európai bölényt Erdélyben lőtték le 1762-ben. Azóta csak nemzeti parkok segítségével sikerült a kis híján kihalt állatfajt megmenteni. Ebben élen jár a lengyelországi Białowieżai Nemzeti Park a rezervátumában kialakított fajmentő tenyésztési programjával. 2009-ben is innen jöttek szakemberek Magyarországra, hogy megtekintsenek egy, a faj visszatelepítéséhez potenciálisan megfelelő területet (Pénzesgyőr-Hárskúti fáslegelő), ám akkor ez a próbálkozás megakadt, majd 10 évvel később, 2019-ben az Őrségi Nemzeti Park területére sikeresen visszatelepítettek néhány egyed (Szalafő, Őrségi Népi Műemlékegyüttes mögötti, villanypásztorral elkerített terület). Ukrajna, Szlovákia területén találni olykor Lengyelországból származó vadon élő példányokat, sőt Romániában több helyre is történt visszatelepítés. 2021-re az európai bölény populáció létszáma meghaladja a 6000 egyedet, ami a „sebezhető” természetvédelmi státusz helyett már a „fenyegetettség határán” kategóriába sorolandó.



4. kép: Európai bölénytehen és borja
(Fotó: Marcel Langthim, Pixabay)



SZARVASMARHAFÉLÉK II.

JAKOK

A cikksorozat következő állomásában a két jakfajt ismerhetik meg az olvasók.

VADJAK (*BOS MUTUS*)

Előfordulás: Elsősorban India (Ladakh), Kína (Csinghaj, Hszicsiang-Ujgur Autonóm terület), Tibet és Nepál 4000 méternél magasabb területein található meg nagyobb csordákban. Akár 100 vagy több egyed is előfordulhat egy csapatban (tehenek és borjak), amelyben olykor fiatalabb hímek is megtalálhatók, de a bikák jellemzően néhány fős csoportokban járnak, az idősebb bikák pedig leginkább magányosan kóborolnak. Bhutánban is előfordult, de onnan már kihalt. A fahatár fölött élnek, így lágyszárúakkal (palkafélék, pázsitfüvek), zúzmókkal táplálkoznak. A tehenek kedvelik a magas, nehezen megközelíthető helyeket.

Megjelenés: Az egyik legnagyobb testű vad szarvasmarhafaj. Jellegzetes hosszú, lelógó szőrzete sötétbarna vagy feketés. Ez a szőrzet, a hatalmas szíve, tüdeje és a vérében megtalálható magas vörös vértest arány teszi lehetővé, hogy elviselje az élőhelyén jellemző földrajzi és klimatikus viszonyokat. A tehenek kisebbek a bikáknál, mintegy 30%-kal. Szarvaik jellegzetesen oldalra, előre, majd kifelé és hátrafelé görbülnek, hengeres keresztmetszetűek. Akár az 1 méteres hosszt is elérhetik. Farkukra, amely hosszú szőrökkel borított, gyakran azt mondják, hogy inkább a loéra hasonlít, mintsem a Bos nemzetség többi tagjára.

Marmagasság: 160-220 cm

Testhossz: 240-380 cm

Súly: 500-1200 kg

Szaporodás: A tehenek 258-275 napnyi vemhesség után ellik meg borjaikat, rendszerint egyet.

Egyéb: az IUCN szerinti státusza sebezhető. Az orvvadászok és a házi jakkal való keveredés a legnagyobb veszélyeztető tényezői. Kb. 15.000 egyed élhet vadon. Természetes ellensége a farkas, a barnamedve és a hópárduc (főként a borjak és a legyengült egyedek válnak ezek áldozataivá).



1. kép: vadjak bika támadásba lendül (Fotó: cctv.com)



2. kép: Idős, vadjak bika támadóállásban.
(Fotó: carnivoraforum.com)



3. kép: Menekülő vadjak tehenek és borjaik
(Fotó: carnivoraforum.com)

HÁZI JAK (*BOS GRUNNIENS*)

Előfordulás: Elsősorban India észak-keleti területein, Észak-Mianmarban, Tibetben, Szecsuanban, Jünnanban, Hszincsiang-Ujgur Autonóm Területen, Belső-Mongóliában, Mongóliában és Szibéria egyes részein tartják kisebb-nagyobb állományait.

Megjelenés: Kisebb termetű, mint a vadjak. A fajták között lehetnek méretbeli eltérések. Szőrzete főként a hasi tájékon hosszú, lelógó. A farka hosszú, a lóéhoz hasonló. A bikák nagyobbak, mint a tehenek. Szarvuk a vadjakéra hasonlít. A legtöbb egyed fekete, vagy barnás fekete. Néha előfordulnak világos színű vagy foltos egyedek is, bár ez utóbbi a szarvasmarhával való keresztezések miatt is előfordulhat.

Marmagasság: 105-120 cm

Testhossz: 200-260 cm

Súly: 225-585 kg

Szaporodás: A vemhesség kb. 275 napig tart.

Egyéb: Többszhasznú faj. Bőrét, szőrét ruházathoz használják, húsát, tejét pedig fogyasztják. Kiváló, kitarító igavonó és hátas jószág.



4.kép: Házi jak bikája (Fotó: buyranchdirect.com)



5. kép: Fehér házi jak tehen ikerborjaival
(Fotó: Pixabay, Erdenbayar Bayansan)



6. kép: jak-szarvasmarha hibrid tehen és borja. A borjún bambuszból készült hegyes palóka látható, amely az elválasztást segíti. (Fotó: Pixabay, Yan Russel)



SZARVASMARHAFÉLÉK III.

BIVALYOK

Dr. Kenéz Árpád
Állattenyésztési Teljesítményvizsgáló Kft.

Cikksorozatomban ezen részében két bivalyfajjal ismerkedhetnek meg olvasóink.

VAD VÍZIBIVALY (*BUBALUS ARNEE*)

Előfordulás: Főként India, Nepál, Bhután, Thaiföld, Kambodzsa területein él. Több országból már kiirtották: Laosz, Mianmar, Banglades, Vietnám, Srí Lanka. Mocsarakban, mocsaras erdőkben, nedves réteken legel. A tehenek 10-30 fős csoportba verődnek borjaikkal. Olykor egy bika is lehet a csoportban. Míg a fiatal bikák kisebb csapatokban, addig az idősebbek magányosan élnek.

Megjelenés: Az egyik legnagyobb szárazföldi állatfaj. A bikák kb. 20%-kal nagyobbak, mint a tehenek. A szőrzet közepes hosszúságú, ritka, hamuszürke, olykor feketés. Mindkét nem szarvat visel. Gyakran a bikák szarva vastagabb, de rövidebb, mint a teheneké. A szarv hossza elérheti akár a 120 cm-t is akár 200 cm-es terpesztéssel. A szarvak oldalra és hátrafelé görbülnek. A patáik jellegzetesen nagyok, ami a vizenyős, mocsaras élettér miatt alakult ki.

Marmagasság: 150-200 cm

Testhossz: 240-300 cm

Súly: 700-1200 kg

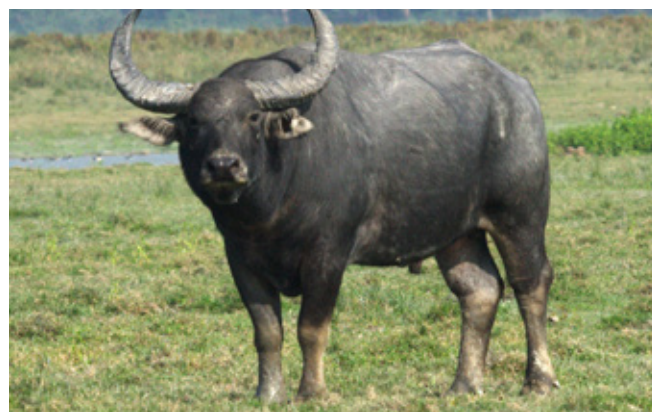
Szaporodás: Vemhességi ideje 310-330 nap.

Egyéb: A házi bivaly őse. Mintegy 5000 évvel ezelőtt háziasították. Az IUCN felmérései szerint az egyedszám nem éri el a 4000-et, státusza ezért veszélyeztetett, amelynek fő okai az élőhelyeinek csökkenése, és a házi

bivalyval való keveredés. Természetes ellensége a tigris és a leopárd (főként a fiatal és legyengült egyedek esetében).



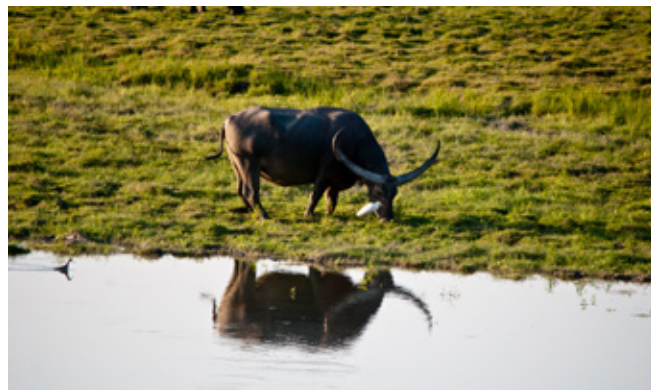
1. kép: Vad vízibivaly a Kaziranga Nemzeti Parkban (Fotó: Ray Cannon, <https://rcannon993.files.wordpress.com/>)



2. kép: Vad vízibivaly bika (Forrás: wikipedia)



3. kép: Vad vízibivaly tehén és borja. (Fotó: Aryndam Bhattacharya, Kaziranga N. Park, India, <http://www.arindambhattacharya.com/>)



4. kép: Legelő vad vízibivaly (Forrás: wikimedia)

HÁZI BIVALY (*BUBALUS BUBALIS*)

Előfordulás: A világ minden táján tenyésztik számos fajtájának több milliő egyedét. Az állomány közel 60%-a Indiában található meg, de az arab országokban, Oroszországban és Iránban is jelentős állományai vannak. Európában is már évezredek óta jelen van. Főként a Balkánon (Albánia, Görögország), Romániában, Törökországban és Olaszországban kedvelt állat. Az olasz tejtermelésre és a mozzarella előállításra szelektált állományai világhírűek. Hazánkban is ezek kerültek meghonosításra az elmúlt évtizedekben, bár Magyarországról a történelem során már a 11. századtól vannak leírásaink bivalytartásra vonatkozóan. A vizenyős, mocsaras területeket kedveli, így az itt élő lágyszárúakat (palkafélék, pázsitfűvek) is szívesen fogyasztja. Kimondottan jól tartható hazánkban, de a keményebb teleket nehezebben viseli, mint a rideg tartású szarvasmarhák.

Megjelenés: A házi bivaly két típusát különítik el testalkat szerint. A finomabb vagy folyami típust inkább tejtermelésre, míg a durvább (mocsári) típust igavonásra és húzáért tenyésztik. A szőrzet ritka, színe palaszürke vagy feketés, de ritkán előfordul a fehéres is, amit szőke bivalynak neveznek. Indonéziában sűrű-szürk-fehér foltos fajtáját szent állatként kezelik (Tedong bonga). Szarva akár a 60 cm-t is elérheti, fekete, külső ívén bordázott, alakja fajtánként erősen változó.

Marmagasság: 150-180 cm

Testhossz: 240-300 cm

Súly: 350-1100 kg

Szaporodás: Kb. 3 éves korukra válnak ivaréretté. A vemhesség kb. 280-330 napig tart.

Egyéb: Többes hasznú állat. A mozzarella sajt és a bivalyhús kedvelt élelmiszer. Bőre erős, minőségi termékek készíthetők belőle. Szarvából íjak, kés- és bicskamarkolatok, egyéb dísz vagy használati tárgyak készíthetők (fésű, fogantyú, tányér, pohár, hangszerek stb.), de a csontja is felhasználható, akár csak a többi marhafajé. Erős, jó igavonó állat.



5. kép: Házi bivalyokon járőröző brazil rendőrök (forrás: nypost.com)



6. kép: Sahin Gábor patkolókovács, történelmi újrátjátszó Vezér nevű bivalyával az igavonást gyakorolják (Fotó: Brázik Bettina). (forrás: nypost.com)



SZARVASMARHAFÉLÉK IV.

A GAUR ÉS A GAYAL

Ebben a cikkemben az indiai bölénynek vagy indiai bivalynak is nevezett gaurt, valamint a gayalt mutatom be. Újabb vizsgálatok szerint a banteng jávai alfaja

filogenetikai szempontból a gaurhoz közelebb áll, mint a kambodzsai bantenghez.

Dr. Kenéz Árpád
Állattenyésztési Teljesítményvizsgáló Kft.

GAUR (*BOS GAURUS*)

Előfordulás: Dél és Dél-kelet Ázsia erdős területein él. Három alfaja különíthető el. A *B. g. hubbacki* Thaiföld déli részén és az Indonéz szigetvilágban fordul elő. A *B. g. gaurus* elsősorban India, Bhután és Nepál, míg a *B. g. laosiensis* Laosz, Mianmar, Kambodzsa és Vietnám területén honos. Változatosan táplálkozik, a gyógynövények levelein át a pázsitfűveket és a különböző magvakat is kedveli.

Megjelenés: A gaur nemcsak, hogy a legnagyobb tulokféle, hanem az egyik legnagyobb szárazföldi emlős is. Természetes ellensége alig akad. Egyedül talán a tigris képes egészséges egyedeket zsákmányolni. A két nem között nagy a dimorfizmus. A bikák lényegesen nagyobbak a teheneknél. A púpjuk hatalmas. Erős, jól izmolt állatok. Az alapszínük a vöröses barnától egészen a feketéig terjedhet, a lábszárak azonban fehérek, esetleg világos barnák. A homlokcsont, különösen a bikák esetében, erősen kiemelkedik. Hatalmas akár 1 métert is meghaladó, a kor előrehaladtával bordázott tövű szarvakkal bírnak, amelyek oldalra, kissé hátra, majd felfelé görbülnek. A teheneknél mind a púp, mind a szarvak lényegesen kisebbek, a szőrzetük színe is inkább barnás. Indiai bölénynek is nevezik őket, bár inkább a szarvasmarhához állnak közel, fejük azonban inkább a

bivalyéra emlékeztet. Farkuk rövid, csak a csánkig ér. Az alfajok között is nagy eltérés lehet a testalkatban. A malajziai alfajok akár 20%-kal is természetesebbek, mint az Indiában őshonosak.

Marmagasság: 150-220 cm

Testhossz: 250-330 cm

Súly: 440-1100 kg

Szaporodás: Az állatok 2-3 éves korukra válnak ivaréretté. A tehenek 275 nap vemhességet követően hozzák világra a borjaikat. Az ikerellés előfordul, de nem gyakori.

Egyéb: az IUCN kategóriája szerint a faj sebezhető státuszban van. Az állomány 80%-kal csökkent az elmúlt évtizedekben. Elsősorban a húsáért, bőréért és szarváért vadásszák.



1. kép. Gaur bika domináns pózban (Forrás: walkthewilderness.net)



2. kép: Pihenő gaur bika (Forrás: Pixabay, Judam)



3. kép: Gaur tehén borjával (Forrás: animals.net)

GAYAL (*BOS FRONTALIS*)

Előfordulás: A gayalt vagy másnéven mithunt a gaur házasított változatának gondolták, de a 2000-es évek elején egy vadon talált gayal populáció segítségével kiderült, hogy a kialakulásában nem csak a gaur, hanem a zebu és a szarvasmarha is szerepet játszott, így önálló fajként tekinthetünk rá. Főként Indiában, Kínában, Bangladesben és Mianmarban tartják. Vadon India északkeleti részén, Bangladesben, Burmában található meg a 2000 méter feletti erdős területeken, ahol ezeken az élőhelyeken a jakkal is meg kell osztania. A helyiek szent állatként tekintenek rá.

Megjelenés: A gaurra hasonlít, ám annál kisebb termetű. Szarvai rövidek, oldalra és csak felfelé görbülnek, simák, homloka alacsonyabb, mint a gauré. A háti púp kifejezett, de nem annyira karakteres. A szőrzet sötét, a kifejlett bikák szinte feketék, a lábvégek kivételével, hiszen azok fehéres színezetűek mindkét nem esetében. A bikák nyakán nagy bőrlebens található, a teheneknél ez hiányzik. Lábai rövidek. Az ivari dimorfizmus nagy, a bikák 20-25%-kal nagyobbak a teheneknél.



5. kép: Gayal tehén (Berlini állatkert, forrás: zooinstitutes.com)



4. kép: Gayal bika (Harkovi állatkert, forrás: zooinstitutes.com)



6. kép: Gayal bika (Forrás: Tenzin és mtsai. 2016, Cambridge University).



SZARVASMARHAFÉLÉK V.

A BANTENG ÉS A KOUPREY

Dr. Kenéz Árpád
Állattenyésztési Teljesítményvizsgáló Kft.

A cikk témáját a jól ismert(?) banteng és közeli rokona, a mára kihalt státuszú koupley adja. Ahogy előző cikkemben is megjegyeztem, a banteng jávai alfaja a gaurhoz áll közelebb genetikai szempontból. A koupley pedig már

gyerekként is titokzatos teremtmény volt számomra, mikor az Egyszervolt állatok bűvárzsebkönyvet vagy a WWF által kiadott „lutraalbumot” bújtam.

BANTENG (*BOS JAVANICUS*)

Előfordulás: Dél-Kelet Ázsiában él, három alfaja különíthető el. A *B. j.* Jáva és Bali szigetein, a *B. j. lowi* Borneón, míg a *B. j. birmanicus* alfaj a szárazföldi részeken élnek (Kambodzsa, Laosz, Mianmar, Thaiföld, Vietnám). A síkvidékeket, füves területeket, ritkás erdőket kedveli. Fűvel, friss hajtásokkal táplálkozik. A tehenek kisebb csapatokban élnek a borjakkal. A bikák magányosan élnek vagy olyan kis csoportokban, amelyek párzás idején felbomlanak.

Megjelenés: Az alfajok méretben és színükben is eltérnek egymástól (a sárgásbarnától a feketéig). A lábszárak, a fartájék fehér. Az ivari dimorfizmus erős. A bikák sokkal nagyobbak, mint a tehenek. A bikák nagy púppal rendelkeznek, szarvuk is nagyobb, szétálló, ívesebb, mint a tehenek esetében, amelyeknél inkább rövid és hátrafelé álló szarvak a jellemzők.

Marmagasság: 120-190 cm

Testhossz: 245-383 cm

Súly: 400-900 kg

Szaporodás: A tehenek 2-3 éves korukra, míg a bikák 3-4 éves korukra lesznek ivarérettek. 285 nap vemhességet követően egy borjú születik, amelynek súlya kb. 13-17 kg.

Egyéb: A borneói alfaj genetikai vizsgálatai arra utalnak, hogy a gaurhoz közelebb áll, ezért akár külön faji besorolást is kaphat majd. A bantenget korán házasították, a Bali marha őse. Veszélyeztetett státuszú faj. Vadon élő populációit nagyban szennyezhetik a keresztezett marhák, élőhelyük csökken az erdők kitermelése miatt, az illegális vadászat pedig megsűrűsödhetetlen veszélyforrás.



1. kép: Banteng bika (b) és tehén (j) (Fotó: Altina Wildlife Park)



2. kép: Pihenő banteng tehének (Forrás: Pixabay)



3. kép: A Lengyelországban található wrocław-i állatkertben 10 évet vártak banteng borjú születésére. A képen látható egyed végül 2018. február 19-én látott napvilágot (Forrás: zooborns.com)

KOUPREY (*BOS SAUVELI*)

Előfordulás: A tudomány egészen 1937-ig nem ismerte ezt a fajt. Kambodzsa nemzeti állata. Kambodzsán kívül feltételezhetően Laosz, Thaiföld és Vietnám területén is előfordult. Az utolsó észlelése 1988-ban volt. Feltételezhetően kipusztult a vadászat és az indokínai háborúk miatt. Olykor trófeája felbukkan a helyi piacokon, így feltételezik, hogy még egy kisebb állománya él Kambodzsában. A ritka erdőket, füves területeket kedveli, olykor az esőerdőkben is előfordult.

Megjelenés: A kifejlett hímek nagy lelógó nyaki lebennyel rendelkeznek, amely miatt jól elkülöníthetők a többi vad marhafajtól. A szarv csúcsán a szaru a bikák esetében 3 éves kor környékén felhasadozik, ami szintén csak ennél a fajnál fordul elő. A bikák szarva akár a 80 cm-t is elérheti, a teheneknél ennek kb. fele. Az állatok színe fiatal korukban vöröses, majd szürkéssé változik, a bikák sötétbarnák vagy akár feketék is lehetnek.

Marmagasság: 170-190 cm

Testhossz: 210-220 cm

Súly: 600-900 kg



4. kép: A kouprey bikák jellegzetessége a felhasadozó szarvvég (Fotó: theworldofanimals.proboards.com)



5. A kouprey típuspéldányaként elhíresült fiatal bika fotója a Párizsi Állatkertben 1937-ben (Fotó: Melletti és mtsai. 2014)



6. kép: Kifejlett kouprey bika rajza (Melletti és mtsai. 2014)



SZARVASMARHAFÉLÉK VI.

SZARVASMARHÁK

Dr. Kenéz Árpád
Állattenyésztési Teljesítményvizsgáló Kft.

A szarvasmarhaféléket bemutató cikksorozat utolsó állomásában a közönséges szarvasmarha és a zebu bemutatására kerül sor.

KÖZÖNSÉGES SZARVASMARHA (*BOS TAURUS TAURUS*)

Előfordulás: A világ minden táján előfordul már valamelyik fajtája.

Megjelenés: Fajtánként nagyon eltérő lehet. Gondoljunk csak a chianina vagy skót felföldi marha közötti különbségre. Ezen felül a hasznosítás célja miatt is nagy az eltérés, így a húsmarhák erősebbek, jobban izmoltak, mint a tejtermelő fajták. A tehének jól elkülöníthetők a bikáktól, az ivari dimorfizmus itt is jelen van. Szarvuk (ha nem szarvatlan fajtáról beszélünk) változatos alakulású. Több fajta esetében az őstulok jellegű szarvtípusok a jellemzőek.

Marmagasság: 90-190 cm (itt a két szélsőértéket a dexter és a chianina fajták adják).

Testhossz: változó

Súly: 270-1700 kg

Szaporodás: A vemhesség ideje kb. 285 nap.

Egyéb: elsősorban tej- és húshasznú fajták vannak, a kettőshasznú is előfordul, de az igavonásban is sokáig használták. Bőre, szarva, csontja ipari és kézműves termékek alapanyaga.



1. kép: Kifejlett dexter bika (Fotó: marhalevel.hu)



2. kép: Chianina ökrökkel húzott fogat (Fotó: Pixabay)

ZEBU (*BOS INDICUS*)

Előfordulás: Ázsiai eredetű. Főként Afrikában és Ázsiában tenyésztik e zsírpúpos szarvasmarha fajtáit, amelyek változatos megjelenésűek és méretűek. Könnyen keresztezhető a nemzetség más fajaival, így a közönséges szarvasmarhával, a bölényekkel, a gaurral, a gayallal és a bantenggel is. Jól alkalmazkodott a trópusi éghajlat viszontagságaihoz, az ott jellemző betegségekkel szemben is ellenálló. Főként tej- és húshasznú fajtái vannak, de igavonó és hátas is. Bőre, csontja, szaruja változatos módon kerülhet felhasználásra. Trágyája tüzelőnek és építőanyagként is alkalmas. Számos ázsiai, főként perzsa, szászánida régészeti leleteken találni zebu megjelenítést, de az afrikai Csádi-medencéből előkerült szobor is tanúskodik erről az állatról.

Megjelenés: Kisebb, mint a közönséges szarvasmarha. Jellegzetes, a kedvezőtlen időszakok átvészeléséhez szükséges zsírpúpot viselnek, amely a bikáknál erőteljesebb, a szügyön és nyakon nagyméretű lebeny figyelhető meg. A fülek sok esetben nagyok és lelógóak. A küllem, a szőrzet színe, a szarvak mérete és alakja szintén nagy mértékben variábilis, erősen függ a fajtától. Bőrfelülete nagy, az egész testén képes mozgatni, így a rovarok elleni védelemben is nagy szerepet játszik a zobum nevezetű bőrváladéka mellett. Legismertebb fajtái a Gyr, a Brahman (és ennek törpe változata), Kankrej,

Malgas, Nelore, Ongole, Sahiwal.

Marmagasság: 100-180 cm

Testhossz: 120-180 cm

Súly: 300-1100 kg.

Szaporodás: Későn, kb. 3-4 éves korukra válnak ivaréretté a tehenek. A vemhesség kb. 285 napig tart.

Egyéb: A tudomány régóta foglalkozik a zsírpúpos marhák kialakulásával és domesztikációjával. Több zebu fajtát bevonnak közönséges marhák keresztezési programjába, hogy azokat ellenállóbbá tegyék a szélsőséges környezeti feltételekkel szemben.



3. kép: Kankrej ökrökkel húzott kordé.
(Fotó: Bishnu Sarangi, Pixabay)

SZANGA MARHA

Az *afrikai szarvasmarha* és a *zebu keresztezéséből származik*. Az afrikai szarvasmarhát a Közel-Keleten őshonos őstulokból házasították a Nílus-völgyben, ám még a középkor előtt kihalt. Elsősorban egyiptomi ábrázolásokról ismerjük habitusát. Fő különbség a zebuhoz képest, hogy nincs zsírpúpjá (zsírpúp nélküli afrikai szarvasmarha). A szanga-marhák tehát ezen ősi zsírpúp nélküli afrikai marha és az Indiából Kr. e 2000 környékén először Kelet-Afrikába majd onnan Nyugat-Afrika irányába terjedő zebu keresztezéséből származnak (kicsi zsírpúpjuk van). Klasszikus szangafajták az afrikander, ankole, nguni, bonsmara, drakensberger. Genetikai vizsgálatok azt is kimutatták, hogy ezekben a fajtákban a zebu vérség csökkenése összefüggésben áll a cecelegyek (*Glossina* spp.) által terjesztett álmokórra (trypanosomiasis) való fogékonysággal, hiszen a zebuk érzékenyek erre a betegségre.

A szanga marhák szarva általában nagyon hosszú, líra hangszer alakú. A szangák egyik legismertebb képviselője azonban az Ankole-Watusi, amely esetében nem csak a

szarvak hossza, hanem azok átmérője is extrém nagy. Ezt a fajtát az Uganda, Ruanda és Burundi területén élő Nkole és Tutsi törzsek tenyésztették ki. Az előbbi törzs a fajtát Ankolénak, míg a Tutsik Watusinak nevezik. A fajta az 1920-as években kapott nagyobb nyilvánosságot, mikor is Európába, majd onnan Észak-Amerikába került.



4. kép: Ankole-Watusi gulya
(Forrás: pixabay)